

Arkivsak

26/03119-4

Saksbehandler

Siv Abrahamsen

Saksgang

Hovedutvalg for inkludering, idrett og kultur

Møtedato

02.06.2026

Fredriksvern verft og Stavern. Forespørsel om oppstart av fredningssak.

Innstilling fra fylkesdirektøren

Hovedutvalg for inkludering, idrett og kultur er positiv til fredning av de eldste gjenværende objekter i den sivile delen av Stavern, med forbehold om

- at eierne ikke motsetter seg fredning
- at seksjon Kulturarv kan gjennomføre fredning innenfor tildelte økonomiske rammer i 2027.

Sammendrag

Vestfold fylkeskommune har mottatt anmodning om at det startes opp fredningssak av de sivile og eldste gjenværende delene av Fredriksvern verft i Stavern. Bygningene og objektene har høy kulturhistorisk verdi av nasjonal verdi. Fylkesdirektøren er positiv til anmodningen.

Bakgrunn og saksgang

Vestfold fylkeskommune mottok anmodning fra Larvik kommune den 09.01.2026 hvor de ber om at deler av kulturmiljøet i Fredriksvern verft og Stavern kulturmiljø fredes etter kulturminnelovens §§ 15 og 19.

Larvik kommunestyre vedtok enstemmig den 10.12.2025 *“Larvik kommune sender en formell henvendelse til Vestfold fylkeskommune med anmodning om å starte en fredningssak etter kulturminneloven §§ 15 og 19, for deler av kulturmiljøet knyttet til Fredriksvern verft og Staverns historiske bysentrum som per i dag ikke er fredet.”*

Fylkesdirektøren har dialog og kontakt med Larvik kommune. Larvik kommune orienterte eierne om kommunestyrevedtaket 14.04.2026.

Hovedutvalg for inkludering, idrett og kultur fatter endelig vedtak.

Saksopplysninger

Om fredning

Fredning etter kulturminneloven gir et varig vern og sørger for at kommende generasjoner får oppleve kulturminnene og kulturmiljøene og de historiene de forteller. Fredning kan brukes for nasjonalt viktige kulturminner, mens regionalt og lokalt viktige kulturminner/miljø beskyttes gjennom plan- og bygningsloven. Det som fredes er de beste og viktigste eksemplene på de kulturhistoriske verdiene i landet og er et verdimerke.

Fredning etter kulturminneloven er et strengere og mer varig vern enn bevaring gjennom plan- og bygningsloven. Fylkesdirektøren oppfatter det slik at det er nettopp denne forutsigbarheten Larvik kommune ønsker for objektene og området. Fredning etter kulturminneloven er for kommende generasjoner slik at de etter oss skal få oppleve kulturhistoriske verdier og få kunnskap om sentrale deler av norsk historie. Fylkesdirektøren viser til Larvik kommunes saksfremlegg som har en god gjennomgang av hva en fredning innebærer.

Plan- og bygningsloven er i dag et av de viktigste verktøyene i forvaltningen av kulturmiljøer, især for de med regional og lokal verdi. I kommunale planvedtak etter plan- og bygningsloven kan det bli lagt hensynssone med formål bevaring over bygninger. Et slik vern blir særlig brukt på eksteriørene, selv om loven også åpner for å verne deler av interiørene. Vern etter plan- og bygningsloven har ikke like langsiktig perspektiv som fredning etter kulturminneloven. I tillegg er det kommunen som plan- og bygningsmyndighet som forvalter kulturminnene og kulturmiljøene.

Historikk

Fredriksvern verft ble anlagt på ordre av kong Fredrik V i 1750. Som «Fredriksværn verft for bygging av galeier». I 1758 stod Fredriksvern verft ferdig og forsvarsanlegget bestod da av en befestet del og en sivil del. Den sivile delen var barakkene, torvet og kirken med kirkegård.

Bakgrunnen for etableringen var de urolige tidene i Norden og frykten for at kommunikasjonen mellom Norge og Danmark kunne bli sperret. Man trengte derfor en egen skjærgårdsflotilje i Norge. Fredriksvern ble raskt sentral for hele marinevirksomheten i Norge. Anlegget samlet, opparbeidet og utviklet kompetanse innen alle sider av det sjømilitære feltet, som fartøybygging, sjømannskap og sjømilitær operativitet. I perioden anlegget fungerte som verft, ble det totalt bygget mer enn 50 større fartøy her.

Fredriksvern var Marinens hovedstasjon fra 1750 til 1850. Det var militær aktivitet i Stavern frem til 2002.

Fredriksvern verft er enestående blant de nasjonale festningsverkene og skiller seg fra øvrige festninger.

Citadelløya i bakgrunnen til venstre, Pumpeparken til venstre, Fredriksvern verft og Stavernsodden fyr i bakgrunnen til høyre. I forgrunnen Garnissonssykehuset. Foto: Kulturarv, Vestfold fylkeskommune

Om området og eventuelle fredningsobjekter

Stavern, Fredriksvern verft og Citadelløya er et av Norges best bevarte militæranlegg fra barokken i Danmark-Norge. Kulturmiljøet rommer mer enn 300 års militærhistorie.

Deler av dette miljøet ble fredet etter forskrift (kulturminneloven) i 2011. Det er Riksantikvaren som er kulturmiljømyndighet, fordi anlegget står på listen over særlig viktige nasjonale kulturmiljø som Riksantikvaren har ansvaret for. (Se for øvrig:

<https://riksantikvaren.no/fredninger/fredning-av-fredriksvern-verft-ved-stavern/>).

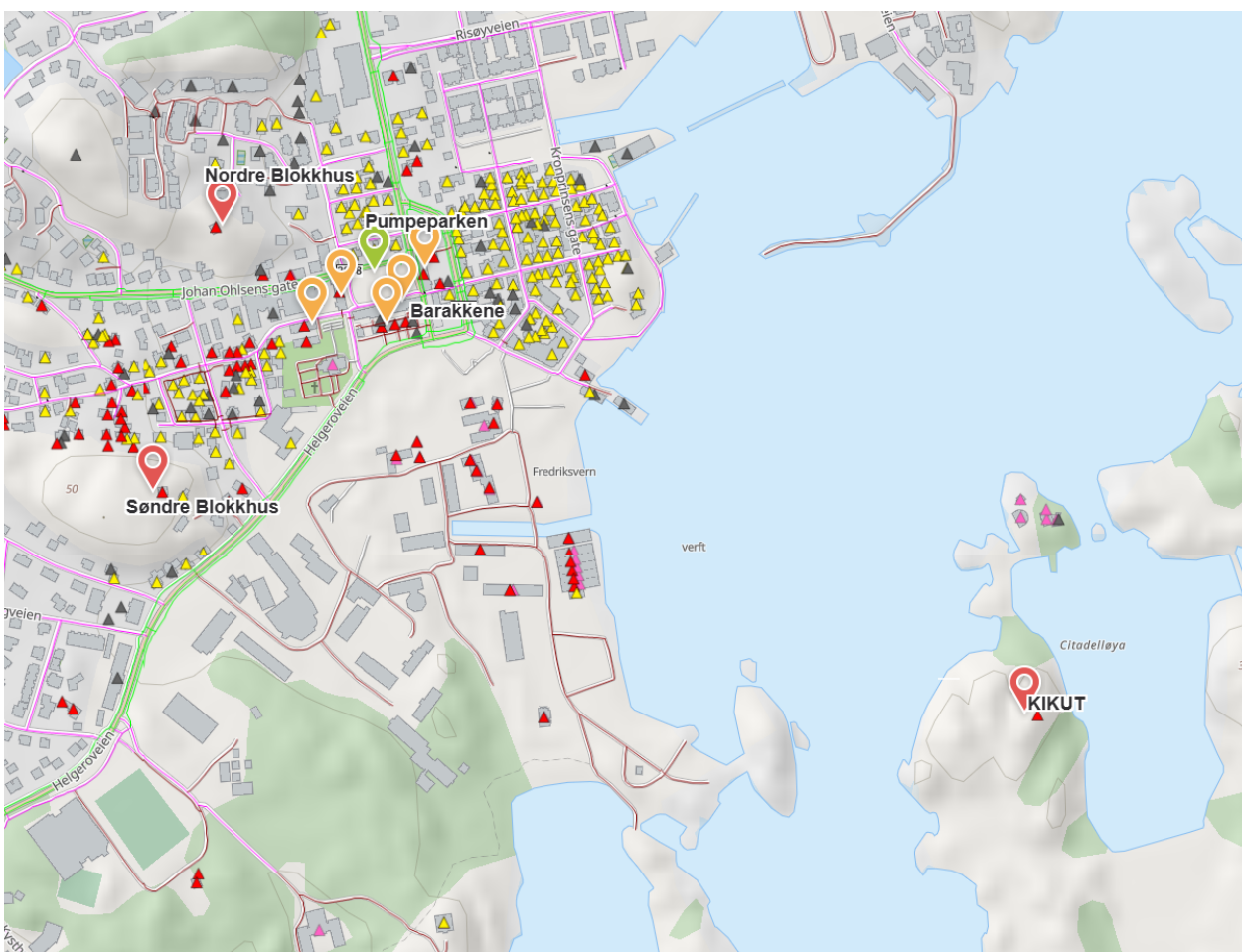
Fredningen av det militære anlegget var en oppfølging av vern av nasjonalt viktige kulturminner og kulturmiljø i statlig eie og det var kun statlig eide kulturminner og kulturmiljø som ble fredet.

Det ble i forkant av fredningene utarbeidet en verneplan for Fredriksvern verft. (Digitalisert versjon ligger her: https://www.nb.no/maken/item/URN:NBN:no-nb_digibok_2013112738004/open). Miljøet som nå foreslås fredet av Larvik kommune var ikke omfattet av dette fordi eiendommene allerede var solgt ut til private.

Det som foreslås fredet av Larvik kommune er:

1. Blokkhusene stod ferdig i 1790 og var utkikkspunkter og skytestillinger. To av tre er bevart. Blokkhusene er en del av den ytre befestning av Fredriksvern og det gikk pallisader mellom Blokkhusene. Blokkhusene eies av Larvik kommune og det rapporteres om at de til stadighet blir utsatt for tagging og annet skadeverk.
2. Barakkene var beboelseshus for offiserer, mannskaper og håndverkere. Det står i dag 5 Barakker igjen, men opprinnelig ble det bygd 11. Den ene av disse er Garnissonssykehuset som allerede er fredet. Tre av Barakkene eies av Det nasjonale aldershjem for Sjømenn i Stavern, mens en eies av Stiftelsen Barakke 4, Stavern torg.

3. Pumpeparken stod ferdig i 1792. Dette var det opprinnelige torget for beboerne på verftet. Parken eies av Larvik kommune.
4. Kikut. Kikuthøyden ligger på Citadelløya og var et utkikkstårn. Dagens tårn er en gjenoppbygging fra 1932. Kikut eies av Forsvarsbygg.
5. Gatedekke. Gatedekket, altså de gamle veiløpene i Stavern var opprinnelig dekket med stein. Dette dekket ligger mange steder under de gamle gatene, men omfang og tilstand er ikke kjent. Gatene eies hovedsakelig av Larvik kommune. Eierforhold og omfang må utredes og vurderes nærmere.

Oversiktskart med påtegninger av hva som foreslås fredet av Larvik kommune.

Dagens status og vern gjennom pbl

De foreslåtte bygningene og objektene er i dag alle omfattet av et vern gjennom plan- og bygningsloven.

Videre saksgang og oppfølging

En fredningssak starter opp formelt når fylkeskommunen varsler oppstart av fredningssaken og eier, kommunen og andre berørte parter får melding og frist for å uttale seg. Oppstarten skal

også kunngjøres offentlig. Dere kan lese mer om hvordan en fredningsprosess gjennomføres hos Riksantikvaren her: <https://riksantikvaren.no/veileder/fredningssak-frem-til-vedtak/>.

Før melding om oppstart må fylkeskommunen ha avklart med Riksantikvaren at den foreslåtte fredningen faktisk vil bli vedtatt av dem. Dette gjøres ved at fylkeskommunen ber om en slik vurdering, skriftlig.

I avklaringen med Riksantikvaren må både fylkeskommunens og eiernes vurdering av saken foreligge. Eiernes mening, behov og ønsker tillegges stor vekt. Fredninger kan gjennomføres på mange måter og eksempelvis kan man ha et strengt utvendig vern, mens interiørene kan få et mildere vern. Dette vil bli avklart i prosessen og i samarbeid med eierne.

Som eier av fredete kulturminner får man restriksjoner på sin eiendom, og alle endringer må søkes om til fylkeskommunen. Samtidig får man mulighet til å søke om støtte over statsbudsjettet og man vil få råd og veiledning til hvordan planlagte og ønskede tiltak kan gjennomføres. Eier vil kunne søke om økonomisk støtte også når eiendommen er under fredning.

Det første administrasjonen vil gjøre, dersom det besluttes at man vil gå videre med en fredning, er å kontakte de aktuelle eierne og beramme møte og befaring av de aktuelle bygningene. Det er en viktig forutsetning å ha god dialog med de som eier kulturminnene.

Økonomiske, administrative og juridiske konsekvenser

Forslaget om fredning fra Larvik kommune omfatter flere bygninger og uteområder. En fredningsprosess for en enkelt eiendom tar normalt et år. For et så omfattende fredningsforslag som i Stavern vil dette ta lenger tid. Å anslå nøyaktig tidsbruk lar seg ikke gjøre, det er en rekke forhold som vil påvirke. Hvert enkelt objekt må gjennomgå for å avdekke hva som er igjen av kulturhistoriske verdier, deres historie og så langt mulig må endringshistorikk kartlegges, samt at dagens tilstand må undersøkes. For enkelte objekter kan dette være svært tidkrevende. Det må etableres et godt samarbeid med eierne og gjennomføre samarbeidsmøter.

Det er seksjon Kulturarv som forvalter fylkeskommunens ansvar som kulturmiljømyndighet, herunder utarbeiding av fredningsforslag.

Konsekvenser for fylkets klimamål og FNs bærekraftsmål

Bevaring av eldre bygningsmasse og restaurering etter antikvariske prinsipper støtter oppunder fylkets klimamål ved at fortsatt bruk av eksisterende bygninger fremfor rivning og nybygg bidrar til å begrense klimagassutslipp og behovet for jomfruelige ressurser. Tradisjonell restaurering og reparasjon av bygningene gjøres ved bruk av klimavennlige materialer og produkter. Tiltaket bygger oppunder særlig FNs bærekraftsmål nr 11, men også nr 17, 12 og 13.

Konsekvenser for CRPD

Foreliggende sak har ingen konsekvenser for CRPD. Det må gjøres en nærmere vurdering av dette forholdet i en eventuell fredningsprosess.

Fylkesdirektørens vurdering

Fylkesdirektøren vurderer at hensikten med å frede de foreslåtte objektene er at også de sivile delene av Fredriksvern verft får et varig vern, slik som området innenfor vollene. Det er objekter fra verftets tidligste epoke som foreslås fredet. Fylkesdirektøren støtter at de foreslåtte objektene, med tilhørende utomhus areal, er fredningsverdige og har nasjonal verdi. Det må imidlertid gjøres en nøye vurdering av om forslaget faktisk omfatter alt som bør med i en fredning for å oppnå det som ønskes. Det kan være at det er flere bygninger som tilhører den sivile delens første byggefase. De foreslåtte objektene har alle verdiene som et fredet kulturminne/miljø skal ha. Dette er autenticitet (oppriinnelighet), kulturhistorisk, arkitektonisk og historisk verdi, høy opplevelsesverdi og betydelig aldersverdi. De kompletterer en sentral del av norsk militærhistorie som det ellers i landet finnes få vitnesbyrd om.

Vestfold fylkeskommune har ingen fredningsstrategi og arbeidet med nye fredninger har blitt gjennomført, men ikke prioritert de siste 20 årene, fordi dette er ressurskrevende. Det er imidlertid en viktig myndighetsoppgave for Vestfold fylkeskommune å sørge for at fredningslisten for fylket er representativ og at viktige kulturhistoriske kulturminner og kulturmiljø sikres for fremtidige generasjoner.

I utkast til Strategi for kultur, reiseliv og opplevelser er det i handlingsprogrammet innlemmet at Vestfold fylkeskommune skal utarbeide en fredningsstrategi for fylket. Denne skal bygge oppunder Riksantikvarens fredningsstrategi og bidra til at viktige og mangfoldige deler av historien blir representert. (se:

<https://riksantikvaren.no/content/uploads/2024/12/Fredningsstrategi-for-kulturmiljoforvaltningen-2024-2030-med-vedlegg.pdf>)

Å starte en fredningssak slik som foreslått av Larvik kommune, kan gjøres uten at en Fredningsstrategi for Vestfold er klar. De foreslåtte objektene og kulturmiljøet i Stavern har klare nasjonale verdier og området blir sannsynligvis prioritert i denne strategien.

Det er ressurskrevende å utarbeide en fredning, og en fredning med flere objekter med høy alder vil ta betydelig tid og ressurser. Fylkeskommunen er som kulturmiljøforvaltning i innværende periode opptatt med å legge til rette for fremtidig forvaltning gjennom arbeid med overordnede planer og strategier, samt i arbeid med ROS-analyse og beredskapsplan for kulturmiljø i fylket. Det er ikke ressurser til å sette i gang en fredning innenfor de økonomiske rammene. En innledende undersøkelse for å kartlegge behov for ressurser og tidsbruk kan vurderes i forbindelse med budsjett for 2027.

Fylkesdirektøren tar forbehold om at det må gjøres en vurdering av hvor raskt arbeidet med fredningen ev kan igangsettes i lys av andre forvaltningsoppgaver, planlagte oppgaver i planer og strategier og fylkeskommunens økonomiske situasjon.

Konklusjon/anbefaling

Fylkesdirektøren er positiv til oppstart av fredning av de eldste gjenværende objekter i den sivile delen av Stavern. Det må tas forbehold om at med forbehold om at eierne ikke motsetter seg fredning og at seksjon Kulturarv kan gjennomføre fredning med utgangspunkt i seksjonens

driftsbudsjett. Fylkesdirektøren gis fullmakt til å vurdere når arbeidet kan startes opp i lys av andre oppgaver og tilgjengelige ressurser.

Vedlegg:

Anmodning om oppstart av fredningssak etter kulturminneloven §§ 15 og 19

Sak om oppstart av fredningssak, jf. KST-23375

Oversikt over anleggenes historie og vernestatus

Brev fra Fortidsminneforeningen av 21.11.2024

Brev fra Fortidsminneforeningen av 28.08.2018

Fredningsstrategi-for-kulturmiljøforvaltningen-2024-2030-med-vedlegg

Fredriksvern-verft-vedtak-og-forskrift (4)

Riksantikvaren Fredningssak-fram-til-vedtak